

Особливості підготовки майбутнього вчителя початкової школи до впровадження інклюзивної освіти в умовах дистанційного навчання

Безлюдна Наталія Валентинівна¹, Дудник Наталка Василівна²

Опубліковано	Секція	УДК
28.06.2023	Освіта/Педагогіка	378.018.8:373.3.011.3-051]- 021.321.376.091.2]:378.018.43(045)

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8143231>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Інклюзивна освіта в умовах воєнного стану є викликом для освітньої спільноти. У таких умовах надважливим завданням є розвиток альтернативних форм освіти, таких як дистанційне навчання. У статті висвітлено особливості підготовки педагогів до ефективного впровадження інклюзивної освіти в умовах дистанційного навчання. Авторами проаналізовано нормативно-правового забезпечення інклюзивного процесу в закладах освіти України та здійснено аналіз сучасних наукових джерел, публікацій учених з теми дослідження. Розглянуто форми та методи роботи з майбутніми учителями з метою удосконалення їхньої підготовки майбутніх вчителів до впровадження інклюзивної освіти в умовах дистанційного навчання. Доведено, що створення ефективного інклюзивного освітнього середовища в сучасній початковій школі детерміноване рівнем професійної готовності педагогів до реалізації відповідних завдань у практичній діяльності.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, підготовка вчителя початкової школи, діти з особливими освітніми потребами, дистанційне навчання.

Features of the preparation of the future primary school teacher for the implementation of inclusive education in the conditions of distance education

Annotation. Inclusive education under martial law is a challenge for the educational community. In such conditions, the development of alternative forms of education, such as distance learning, is a crucial task. The article highlights the peculiarities of teacher training for the effective implementation of inclusive education in the conditions of distance learning. The article proves that the creation of an inclusive environment requires the improvement of the system of training future primary school teachers for working with students who have special educational needs. The authors analyzed the regulatory and legal provision of the inclusive process in educational institutions of Ukraine and performed an analysis of modern scientific sources, publications of scientists on the topic of research.

¹ кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, <https://orcid.org/0000-0002-1308-4448>

² кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, <https://orcid.org/0000-0003-4823-3463>

The definition of the concept of "inclusive environment" is revealed, in particular, attention is focused on the fact that such an environment changes the professional activity of primary school teachers, expands their functions, requires them to be in many roles at the same time, direct their work to correctional-rehabilitation, social-pedagogical assistance, coordinate joint activities with a team of professionals to ensure an effective inclusive learning process in a classroom with a diverse student body. Attention is focused on the fact that an inclusive environment changes the professional activity of primary school teachers, expands their functions, requires them to be in many roles at the same time, direct their work to social-pedagogical, correctional and rehabilitation assistance, coordinate joint activities with a team of specialists to ensure effective inclusive educational process in the classroom by a diverse student body. Forms and methods of working with future teachers were considered in order to improve their training of future teachers for the implementation of inclusive education in distance learning conditions. It was found that pedagogical practice is a means of professional personal formation of the future primary school teacher as a competent specialist, an indicator of the readiness of education seekers to work in an inclusive environment. in practical activities.

Keywords: inclusion, inclusive education, primary school teacher training, children with special educational needs, distance learning.

Вступ

Стаття 7 Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020) гарантує право на здобуття повної загальної середньої освіти всім особам незалежно від віку, статі, раси, кольору шкіри, стану здоров'я, інвалідності, особливих освітніх потреб, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, місця проживання, мови спілкування, походження, сімейного, соціального та майнового стану, складних життєвих обставин, наявності судимості, а також інших обставин та ознак [2].

В умовах дії правового режиму воєнного стану, введеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України 24 лютого 2022 року № 2102-IX (із змінами) освітній процес у закладах загальної середньої освіти, в яких навчаються діти з особливими освітніми потребами (ООП), в т. ч. спеціальних, організовується відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» інших актів законодавства з урахуванням безпекової ситуації в кожній окремій адміністративно-територіальній одиниці. [5]. В умовах воєнного стану діти з особливими освітніми потребами є найбільш вразливою категорією серед здобувачів освіти та потребують особливої підтримки та уваги. Тому, в умовах дистанційного навчання, важливо забезпечити продовження здобуття освіти такими дітьми із створенням безпечного освітнього середовища, з наданням психолого-педагогічного супроводу та корекційно-розвиткових послуг незалежно від місця перебування таких учнів.

На сьогодні у психолого-педагогічній науці проблема інклюзивної освіти на достатньому рівні висвітлюється українськими вченими. Це, зокрема, пояснюється модернізацією й реформуванням освітнього процесу в Україні відповідно до умов НУШ. Так К. Волкова у дисертаційному дослідженні розкрила проблему формування готовності майбутніх учителів початкових класів до оцінювальної діяльності в умовах інклюзивної освіти; З. Шевців обґрунтувала, розробила, експериментально перевірила теоретичні засади педагогічної моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи та методiku формування у них соціально-педагогічної компетентності до роботи в інклюзивному середовищі ЗЗСО; І. Демченко розглянула теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкових класів до

професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти; І. Малишевська у дисертаційному дослідженні розглядала теоретико-методичні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища; Н. Софій проаналізувала організаційно-педагогічні умови інтегрованого супроводу учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному навчальному закладі; дослідниця А Колупаєва у дисертаційній роботі «Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітні навчальні заклади» висвітлювала тематику інтегрування дітей з особливими освітніми потребами у ЗЗСО.

Мета нашого дослідження полягає у висвітленні особливостей підготовки майбутніх учителів початкової школи до впровадження інклюзивної освіти в умовах дистанційного навчання.

В процесі розв'язання поставлених завдань використано ряд загальнонаукових і педагогічних методів: аналіз, систематизація, порівняння наукових підходів, положень, визначень та узагальнення для з'ясування сутності основних понять дослідження.

Результати

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, заснована на принципі забезпечення фундаментального права дітей на освіту та права на освіту за місцем проживання, і включає навчання дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах [10].

Сучасні дослідники проблеми організації інклюзивної освіти Н. Софій, Ю. Найда розглядають інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах закладу загальної середньої освіти [3].

За словами О. Коробкіної, «інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, заснована на принципі забезпечення фундаментального права дітей на освіту та права на навчання за місцем проживання, у тому числі навчання дітей з особливими освітніми потребами, особливо дітей з особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього навчального закладу» [4].

Нам імponує визначення поняття «інклюзивна освіта», яке подає З. Шевців: «інклюзивна освіта» - це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в спеціально створених умовах загальноосвітнього закладу [11].

Проаналізувавши погляди учених на трактування поняття «інклюзивна освіта» доходимо висновку, що така освіта забезпечує безбар'єрний доступ до навчання дітей з особливими освітніми потребами, сприяє їхньому когнітивному, фізичному, мовному, соціальному й емоційному розвитку.

Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів до фахової діяльності в умовах інклюзивної освіти розглядається Т. Садовою як цілісна система взаємодіючих структурних і функціональних компонентів, спроможних забезпечити достатній рівень готовності здобувачів вищої педагогічної освіти до майбутньої професійної активності. Узагальнюючи результати сучасних досліджень, можемо стверджувати, що основоположними ознаками професійно-педагогічної підготовки стає системність, цілісність, процесуальність. З урахуванням принципу системного підходу підготовка до педагогічної діяльності є інтегративним утворенням з певними характерними особливостями: єдність і взаємозв'язок різних структурних елементів, об'єднаних єдиною метою; єдина внутрішня організація, яка характеризується зв'язками і залежностями між окремими компонентами системи [6].

Повномасштабна війна в Україні внесла корективи, що вимагає від закладів освіти швидко пристосуватися до індивідуальних потреб учнів та адаптовувати діяльність до викликів, пов'язаних із безпекою, воєнним станом, вимушеним переміщенням громадян на безпечні території, руйнуваннями інфраструктури тощо.

Заклади освіти в умовах воєнного стану здійснюють навчання в дистанційній формі використовуючи такі засоби комунікації: використання електронних платформ (ZOOM, MEET, Google Classroom тощо); розміщення завдань та рекомендацій на сайті ЗЗСО; створення груп із учнями та батьками в соціальних мережах (Viber, Telegram, WhatsApp тощо); проведення онлайн-конференцій; листування через електронну пошту; спілкування в телефонному режимі тощо.

Дистанційна форма здобуття освіти – це індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [9]. Метою дистанційного навчання є надання освітніх послуг здобувачам освіти, застосовуючи сучасні інформаційно-комунікаційні технології. Вона базується на принципі самостійного навчання і орієнтується на індивідуальну освітню траєкторію, особливо коли мова йде про навчання молодших школярів з особливими освітніми потребами.

Дистанційна форма навчання передбачає готовність вчителів до організації такого навчання, яка має формуватися ще у ЗВО. Тобто, майбутні учителі початкових класів мають бути обізнані з такими веб-ресурсами, як платформи Moodle Google, Classroom, програми Zoom, Class Dojo, Google-форма та ін.; синхронним і асинхронним режимами дистанційного навчання; електронною поштою, форумом, чатом, блогом як формами спілкування з учнями та батьками тощо. Здобувачі вищої педагогічної освіти мають оволодіти методикою ефективної комунікації з учнями та батьками.

НУШ пропонує застосовувати дистанційне навчання для дітей з ООП, спираючись на чотири основні принципи дистанційного навчання, а саме:

- принцип інтерактивності. Усі діти мають навчатися разом, але з допомогою комп'ютерно-інформаційного середовища. Тобто дитина з ООП має продовжити контактувати з друзями, однокласниками, учителем, асистентом вчителя;
- принцип диференціації. Дистанційне навчання передбачає навчання за можливостями кожного з учасників навчального процесу, тут застосовуються технології різнорівневого навчання;
- принцип індивідуального підходу. Обов'язково треба враховувати форму порушення дитини з ООП і можливості її комунікації для того, щоби вона ефективніше продовжила навчання;
- принцип пластичності. Навчання має відбуватися в необхідному темпі учня. Якщо один учень з ООП швидко адаптувався до онлайн-уроків, може висидіти їх, то іншому учню буде складно адаптуватися, і він може не зрозуміти, що відбувається подальше навчання, і що на моніторі – це все живі люди, які його раніше бачили, яких він добре знає. Тож треба враховувати темп учня [12]

В умовах дистанційного навчання учнів особливими освітніми потребами усі члени команди психолого-педагогічного супроводу дитини, які реалізують індивідуальну програму її навчання та розвитку, повинні враховувати принципи навчання дітей з ООП, організаційно-педагогічні умови їх успішного навчання та ін.

Упровадження ідеї інклюзії зумовило необхідність суттєвих змін у державній соціальній політиці, суспільній свідомості, і, відповідно в освіті, як зауважує М. Берегова «упровадження інклюзивної освіти ініціює здійснення інноваційних підходів до змісту підготовки майбутніх учителів, оскільки виникає нагальна потреба в забезпеченні

педагогічними кадрами, спроможними ефективно розв'язувати навчальні, виховні та розвивальні завдання, розробляти та застосовувати інноваційні методи педагогічної роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Саме від якості професійної підготовки майбутніх учителів, викладачів, корекційних педагогів як представників активної суспільної формації залежить досягнення позитивного результату та ефективність інклюзивної освіти загалом» [1].

Тому в сучасних умовах у закладах вищої педагогічної освіти важливо, щоб освітні компоненти освітньої програми «Початкова освіта» забезпечували підготовку вчителя для інклюзивного освітнього середовища в межах Нової української школи, спроможного впроваджувати інновації та новий зміст освіти в умовах інклюзивного навчання дітей з ООП. Підготовка таких фахівців передбачає практичну підготовку в інклюзивних класах, запрошення лекторів, тренерів, консультантів з навчання різних категорій дітей з ООП; батьків дітей з ООП; залучення учнів з ООП до інтерактивних форм взаємодії.

Однак якісно підготувати педагога до роботи в інклюзивній групі (класі) сучасні освітні програми неспроможні першочергово через брак часу і не менш важливо через те, що наперед не відомо з якою категорією дітей з особливостями розвитку доведеться працювати. Більш фахову підготовку мали б забезпечити короткотривалі, вузько орієнтовані курси тобто, якщо особлива дитина - це дитина з вадами зору (слуху), то це методики роботи з підготовки тифлопедагогів (сурдопедагогів). Відтак асистент вчителя це звичайно тифлопедагог чи сурдопедагог, який теж має бути ознайомлений з умовами професійної діяльності в умовах інклюзивного середовища [8].

Оскільки дистанційна освіта стає все більш поширеною, майбутні учителі повинні мати необхідні знання та навички, щоб ефективно працювати з учнями з різними потребами та вміти створювати інклюзивне середовище для навчання. Необхідною умовою якісної підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному освітньому середовищі є використання ІКТ в сучасних ЗВО та ознайомлення здобувачів вищої освіти з можливостями ІТ-підтримки інклюзивного навчання в ЗЗСО. Завдяки цьому значно розширюються освітні можливості майбутніх учителів, а відтак і учнів початкової школи, оскільки систематично забезпечується вільний доступ до професійно-педагогічної та навчальної інформації. Інформаційні технології як компенсаторний, комунікаційний та дидактичний засіб допомагають забезпечити організацію дистанційного освітнього процесу учнів з ООП, забезпечуючи доступ до різноманітних навчальних матеріалів у форматі, прийнятному для всіх учнів інклюзивного класу.

Зважаючи на те, що ІКТ набули активного застосування в освітній галузі, професійно важливою якістю педагогів стало підвищення інформаційної культури, самоосвіта та саморозвиток задля підтримки їх фахової відповідності вимогам сучасної школи. Опанування знаннями і вміннями виконання педагогічних завдань засобами ІКТ посіли важливе місце в змісті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, що стало предметом активного наукового вивчення [7].

З метою удосконалення підготовки майбутніх вчителів початкової школи до впровадження інклюзивної освіти в умовах дистанційного навчання, на нашу думку, варто було б щоб заклади педагогічної освіти включали в освітні програми спеціальні курси та модулі, які стосуються інклюзивної освіти та дистанційного навчання. Це допоможе здобувачам освіти оволодіти знаннями про основні принципи та методики роботи з учнями з ООП в умовах дистанційної освіти, про види освітніх потреб і стратегії підтримки таких учнів. Ефективним методом у підготовці майбутніх учителів до роботи в інклюзивному середовищі є кейс-метод та аналіз практичних ситуацій, за

допомогою яких здобувачі освіти можуть набувати навичок прийняття рішень у контексті роботи з учнями з ООП у дистанційній освіті. Такі форми навчання майбутніх учителів мають охоплювати теоретичні питання інклюзії, стратегії навчання, використання технологій та методів оцінювання.

Окрім таких курсів майбутнім учителям під час навчання в закладі вищої педагогічної освіти потрібно набутися і практичного досвіду роботи з учнями з ООП. Це може відбуватися під час навчальних практик у тісній співпраці з вчителями-інклюзивістами або включенням до команди, яка працює над інклюзивними проектами. Такі практики сприятимуть отриманню практичного досвіду під наглядом досвідчених фахівців. Майбутні учителі початкової школи також повинні отримати досвід співпраці із батьками учнів з ООП та громадськими організаціями.

Обов'язковим компонентом у підготовці майбутніх учителів початкової школи до впровадження інклюзивної освіти в умовах дистанційного навчання є використання спеціального програмного забезпечення, екранних читачів, диктофонів та інших технологій, які можуть підтримати учнів з особливими потребами під час дистанційного навчання та полегшують доступ до навчального матеріалу. Також необхідно надавати можливості для рефлексії та спільного навчання майбутнім учителям. Це може включати дискусії про інклюзивну освіту, взаємне співробітництво, обмін досвідом та викликами, з якими зустрічаються вчителі під час дистанційного навчання. Під час підготовки майбутніх учителів до інклюзивного навчання в дистанційній освіті, необхідно забезпечувати доступ до різноманітних навчальних ресурсів та матеріалів. Це можуть бути кейс-студії, наочні приклади, посібники з інклюзивної освіти та рекомендації щодо практичної реалізації інклюзивного навчання в дистанційній формі.

Висновки

Формування у майбутніх учителів початкової школи готовності до впровадження інклюзивної освіти в умовах дистанційного навчання є цілеспрямованим процесом, який здійснюється поступово. Надання освітніх послуг слід побудувати як процес набуття досвіду для вирішення професійних завдань в умовах дистанційного навчання молодших школярів. На нашу думку запропоновані форми та методи допоможуть майбутнім учителям отримати необхідні знання, навички та практичний досвід ефективної роботи з учнями які мають особливі освітні потреби в умовах дистанційної освіти. Перспективу подальших досліджень убачаємо у вивченні зарубіжного досвіду використання вчителями початкових класів цифрових платформ та відкритих ресурсів для організації дистанційного навчання молодших школярів

Список використаної літератури

1. Берегова М. І. Дидактико-практична підготовка майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах освітнього інклюзивного простору : автореф. дис. ... доктора педагогічн. наук : 13.00.03. Київ, 2019. 40 с.
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463>
3. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально-методичний посібник / Кол.: авторів Колупаєва А. А., Найда Ю. М., Софій Н. З. та ін. За заг. ред. Даниленко Л. І. Київ, 2007. 128 с.
4. Коробкіна О. Інклюзивна освіта в Україні: шляхи від теорії до практики. Харків. 2017. 57 с.
5. Про організацію освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році. URL: [file:///D:/631b2d1e2e6de127999170%20\(1\).pdf](file:///D:/631b2d1e2e6de127999170%20(1).pdf).

6. Садова Т. А. Професійно-педагогічна підготовка: дефінітивний аналіз проблеми. URL : http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_51/77.pdf.
7. Федорчук А. Л. Сучасний учитель в контексті комп'ютеризації навчального процесу. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. / редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. : у 2-х ч. Вінниця : ДОВ Вінниця, 2002. Вип. 2. Ч. І. С. 359–364.
8. Формування готовності педагогічних працівників до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання: тематичний збірник праць. Упоряд. А.А.Волосюк, Н.А.Басараба, С.С.Козловська; за заг. редакцією А.О.Лавренчука. Рівне: РОІППО, 2014. 343 с.
9. Чупахіна С. В. Технологія змішаного навчання в неформальній та інформальній освіті: підготовка майбутніх учителів до діяльності в умовах інклюзивного середовища початкової школи. *Неформальна та інформальна освіта як ресурс розвитку особистості*: матеріали Міжнародній науковопрактичній конференції (м. Київ, 22 травня 2020 р.). Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2020. С. 154–158.
10. Чупахіна С. Упровадження інклюзивної освіти в Україні: реалії та перспективи. *Освітній простір України*. 2017. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/opu_2017_9_35
11. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: методичні рекомендації. Рівне: РДГУ, 2014. 74 с.
12. Як поєднати дистанційне навчання з інклюзивним. URL <https://nus.org.ua/articles/yak-poyednaty-dystantsijne-navchannya-z-inklyuzyvnyym/>